

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.053.27
у Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова,
01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента,
заступника директора навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Білозьорова Євгена Вікторовича
на дисертацію Тартасюка Володимира Юрійовича
«Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової
держави», подану на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за
спеціальністю 081 Право**

Вивчення матеріалів дисертації, представлених Тартасюком Володимиром Юрійовичем, дають підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний методологічний аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку юридичної (правничої) науки, так й у практичному вимірі.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах демократичної трансформації українського суспільства перед юридичною наукою постає важливе завдання з оновлення власного змісту, переорієнтації на осмислення державно-правової реальності під кутом загальноновизнаних взірців демократії, гуманізму, функціонування соціальної і правової державності, механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина тощо.

Сьогодні гуманізм став реальністю простору культури, зумовивши формування як концепцій загальнолюдських цінностей і цивілізованих стандартів якості життя, так і необхідності взаємодії культур, їх постійного діалогу з метою збереження їхньої самобутності та зміцнення тенденцій до взаєморозуміння, взаємозбагачення в суспільстві. Гуманізм виступає як філософський, етичний і природно-правовий принцип, що надає людині статусу абсолютної цінності в правовій державі.

Гуманізм є однією з найсуттєвіших, органічно властивих праву якостей, із якою пов'язаний потенціал права як явища духовного життя суспільства та держави. Право трансформує гуманістичні ідеали й принципи із соціально-етичної площини в юридичну, внаслідок чого гуманність набуває статусу правового поняття. Із цих причин сучасне право іноді афористично визначають як аспект людяності, що гарантований законом. Гуманітарні засади, зумовлені сутністю суспільства і прагненням людини до високого, гідного становища, реалізуються, передусім, у цінностях природного права. Однак гуманізм поряд зі свободою, справедливістю та рівністю безперечно є також однією з основних засад гуманістичного потенціалу права. Це обов'язково слід враховувати під час створення, реалізації, застосування і тлумачення норм права у процесі формування та творення правової держави.

Підґрунтям людиноцентристської парадигми щодо організації та здійсненні державної влади в правовій державі є гуманістичний потенціал права. Гуманізм є фундаментальною основою державної влади, має загальне значення для устрою всієї правової держави. Цей принцип передбачає визнання цінності людини як особистості, утвердження пріоритету її інтересів у діяльності держави. Гуманізм – це орієнтація на приватні інтереси, на права та свободи людини як найвищу цінність. Саме тому необхідним видається належне теоретичне осмислення і вироблення пропозицій щодо основних напрямів удосконалення функціонування різних аспектів правової реальності через формування гуманістичної правосвідомості та правової культури людини й суспільства.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо розроблені в науці та перспективні для дослідження.

Із цих міркувань є підстави для твердження, що обрана дисертантом тема дослідження має комплексний і пріоритетний характер, а, отже, й безперечно високий рівень актуальності. Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження зумовлюється науковими положеннями, які

дозволяють розширити фундаментальне, методологічне та компаративне уявлення про гуманістичний потенціал права у творенні правової держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, можна охарактеризувати як цілком достатній, що підтверджується використанням відповідної джерельної бази та широкого методологічного інструментарію. Методологічну основу дисертації складає сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-правових методів і наукових підходів до пізнання актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Для вирішення поставлених у дисертації завдань за основу взято системний підхід, використано також інструментарій синергетичного, діалектичного, методів індукції і дедукції, аналізу і синтезу, спостереження, статистичного, правової компаративістики, формально-юридичного методів (с. 16-17).

Автором опрацьовано 248 джерел, в яких відображені різні аспекти проблематики. Зокрема, Тартасюк В.Ю. звертається до наукових розвідок із проблем актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави, а саме: теоретико-методологічних основ дослідження гуманістичного потенціалу права, людини як суб'єкта права, гуманності як природної якості права, гуманістичної функції права та особливості її реалізації в Українській правовій державі.

Заслугове на увагу положення автора про те, що сьогодні актуалізувалась потреба у правовій реалізації безпечного існування людини у цивілізаційному й глобальному вимірах як одного з проявів людиноцентристської сутності права (с. 96-97). Безумовно право на безпеку є однією з фундаментальних цінностей існування людини, яке потребує законодавчого втілення на міжнародному та державному рівнях.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Новизна та достовірність наукових положень і висновків, сформульованих у роботі засвідчені проведеним аналізом наукових праць

вітчизняних та зарубіжних учених, логікою та чіткістю поставлених завдань і залученням значної кількості аналітичних матеріалів. Оцінюючи зміст дисертаційної роботи, можна стверджувати, що одержані наукові результати є обґрунтованими, а їх наукова новизна є достовірною, створеною за допомогою загальнонаукових принципів, методів та прийомів здійснення комплексних досліджень.

В українській юридичній науці не в повній мірі висвітлено проблему актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Роботі ж автора властивий комплексний характер дисертаційного дослідження та наукова новизна.

Вартим уваги є положення про те, що гуманність як природна якість права робить можливим визнання гідності людини як провідного гуманістичного концепту, що потребує правового регулювання, захисту й охорони. Зокрема, дослідник зазначає: «...гуманність відповідає цілій групі принципів права, що характеризують ставлення до людини як вищої цінності (особиста недоторканність, презумпція невинуватості, повага прав інших тощо), які визначаються відповідними моральними нормами, що мають значний вплив на позитивне право. Як вияв любові до інших особистостей, що мають право на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, гуманність викликає до життя такі правові почуття як толерантність, честь та власна гідність». Цінним видається наступне спостереження автора: «Свобода, рівність, справедливість як основні екзистенції гуманістичного потенціалу права являють собою конкретизовані у правових ідеалах вищі моральні цінності. Вони визначають сукупність стереотипів, ідеалів, норм у поведінці, за якими представники суспільства повинні діяти у конкретних ситуаціях, щоб їх потреби узгоджувалися з інтересами інших громадян, суспільства, держави» (с. 54-55).

У дослідженні чітко та послідовно доводиться, що суттю гуманізму на різних етапах світового політико-правового розвитку залишається людина, запити та вимоги якої розглядаються власне через основні вартості

людського буття. В основу гуманізму покладено визначення базових соціальних цінностей, тобто тих засобів і правил, завдяки яким суспільство здатне виконувати певну функцію. Регулювання суспільних відносин здійснюється під безпосереднім впливом ключових засад гуманізму.

Наукова новизна результатів роботи впливає з актуальності теми дослідження. Про новизну дисертаційного дослідження свідчить низка положень, які мають оригінальний характер щодо модернізації моделі правової держави крізь призму пріоритетності принципів гуманізму та людиноцентризму. Зокрема, аргументовано місце та роль гуманізму у творенні правової держави, а саме виявлено, що гуманізм визнає домінуючу цінність будь-якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу, відповідно, будь-яка особа має змогу та право вільно визначатися стосовно існуючих концепцій суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом.

Досліджено вияви гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Наголошено, що гуманізм не є всезагальною, безумовною цінністю для всіх народів і епох, він функціонує нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку.

Доведено необхідність реалізації людиноцентриської сутності права у правовій державі, що має проявлятися на всіх етапах правотворчості та правозастосування, забезпечуючи комплексний підхід до демократизації правової системи

Все вищевикладене дає достатні підстави зробити загальний висновок, що зміст дисертації Тартасюка В.Ю. в повній мірі розкриває тему роботи, завдяки чому можна вважати її завершеним науковим дослідженням.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень.

Зміст здійсненого автором дослідження викладено у вступі, чотирьох розділах дисертації, а також в узагальнюючих висновках. У вступі обґрунтовано актуальність дисертації, визначено рівень вивчення теми, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, окреслено мету і

завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну основу, сформульовано наукову новизну одержаних результатів, подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію та опублікування результатів дослідження, його структуру та обсяг.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження гуманістичного потенціалу права» складається з трьох підрозділів, які присвячені категорії гуманізму як загальнолюдської характеристики якості права, історичному аспекту поєднання гуманізму і права, виявам гуманізму в правових системах розвинених країн світу (с. 22-61).

Дослідник слушно зауважує, що гуманістичні засади, які впливають із суспільних прагнень, запитів особистості до гідного становища, стають реальними передусім у цінностях природного права. Однак, при творенні, тлумаченні, застосуванні правових актів слід керуватися такими поняттями як справедливість, рівність, свобода, які разом із гуманізмом повинні лягти в основу позитивного права. Право трансформує гуманістичні ідеали і принципи із етично-соціальної площини в правову, як наслідок, гуманність отримує статус правової категорії.

Особливо насиченим за правовим матеріалом видається другий розділ «Людина як суб'єкт права», який об'єднує три підрозділи та присвячений розкриттю особливостей людини як суб'єкта й об'єкта права, цивілізаційної і загальнолюдської потреби в реалізації людиноцентристської сутності права, реалізації принципу людиноцентризму права в історії розвитку правових систем світу (с. 62-98).

Заслуговує на увагу твердження, що право повинно розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини, що становлять невід'ємний компонент права, і не як безпосередній акт державної влади. Права людини є безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватися всупереч закону, якщо закон суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правові засади, не відповідає загальноновизнаним міжнародно-правовим принципам і нормам про права людини і громадянина, прийнятий

нелегітимним органом державної влади (с. 66) Дисертант досліджує та аналізує регіональні механізми мирного вирішення міжнародних спорів, основу яких становили не зобов'язуючі засоби вирішення міжнародних спорів (консультації, посередництво, слідчі та погоджувальні комісії тощо). Зокрема, до таких механізмів автор відносить засоби вирішення міжнародних спорів, передбачені документами Організації з Безпеки та Співробітництва в Європі, Організації Американських Держав, Африканського Союзу та ін. (с. 72).

Третій розділ «Гуманність як природна якість права» включає два підрозділи, в яких характеризуються різноякісність правових систем в тоталітарному і демократичному суспільствах, можливості реалізації гуманістичного потенціалу права в демократичних суспільствах (с. 99-141).

Варто поділити міркування дисертанта, що важливим є проведення певного розмежування не лише між демократією і тоталітаризмом, а й підкреслити нетотожність останнього авторитарному правлінню. В авторитарній державі зазвичай існують елементи громадянського суспільства, які не повністю поглинаються державою. На противагу принципу заборони створення інших партій при тоталітаризмі, за авторитарних режимів можлива багатопартійність, але реальної конкуренції між партіями у боротьбі за владу немає (с. 101).

Четвертий розділ «Гуманістична функція права та особливості її реалізації в українській системі державного управління» складається з двох підрозділів і присвячений поняттям свобода і відповідальність в утвердженні гуманітарної сутності права у правовій державі, основним напрямом реалізації гуманітарної сутності права у правовій українській державі (с. 142-177).

На глибоке переконання Тартасюка В.Ю., громадянин у правовій державі повинен усвідомлювати відповідальність за надану йому свободу, суспільні справи, загальний добробут країни. Важливо, щоб у правовій державі відбувалося поступове якісне зростання такого різновиду

відповідальності як громадянська відповідальність, яка має індивідуалізований та інституціональний характер (с.175).

Відтак, можна констатувати, що здобувач зміг досягти поставленої мети і вирішити сформульовані ним задачі, а дисертаційне дослідження має фундаментальний, комплексний, цілісний характер. Розділи роботи та дисертація в цілому завершуються логічними ґрунтовними висновками. Структура дисертаційної роботи відповідає поставленим завданням, останні ж належним чином кореспондуються з положеннями наукової новизни та висновками дисертації.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні теоретичні положення, висновки та узагальнення, сформульовані у дослідженні, знайшли відображення у 10 публікаціях, зокрема, 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, у 5 тезах виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наукові положення і висновки, отримані в результаті дослідження можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – для подальшого теоретичного дослідження і практичного застосування проблем актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави;

освітньому процесі – при написанні підручників, навчальних посібників, навчальних програм; під час викладання навчальних дисциплін: «Теорія держави та права», «Філософія права», «Історія політичних і правових учень»;

правотворчій діяльності – як теоретичне підґрунтя для розробки проектів нормативно-правових актів.

Оформлення дисертації. Зауважень до оформлення дисертації немає. Дисертація виконана українською фаховою юридичною мовою.

Відзначаючи належний рівень проведеного наукового дослідження в цілому, варто висловити певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертації.

1. По тексту дисертації автор використовує різноманітний понятійний апарат, зокрема, оперує такими категоріями, як: «правова держава», «гуманізм у праві» тощо. При цьому в роботі не приділяється окрема увага термінологічному апарату. Означені поняття, що застосовуються у дисертації, потребують обґрунтування та розкриття змісту, що, безперечно, збагатило б дане дослідження.

2. Автором справедливо відзначається, що концепція безпеки людини виникла на етапі розвитку міжнародного права у напрямі до ціннісно-орієнтованого світу та у зв'язку з переосмисленням ролі і місця держави та людини у міжнародному правопорядку (с. 75). На нашу думку, цю проблему доцільно було б висвітлити більш детально, адже у другій половині ХХ ст. посилення уваги до питання про захист прав людини та усвідомлення цінності кожної людини вплинуло на те, що розуміння поняття безпека поступово змінилося. Зазначене проілюструвало б глибину проведеного дослідження та рівень теоретичного узагальнення опрацьованих джерел.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Тартасюка Володимира Юрійовича, оскільки не торкаються найбільш значних положень і висновків роботи та не применшують належного рівня дисертаційного дослідження.

Дисертація Тартасюка Володимира Юрійовича на тему «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави» є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій відображені

нові науково-обґрунтовані результати, що в своїй сукупності є суттєвими для розвитку юридичної науки і мають практичне значення.

На підставі зазначеного, можна зробити висновок, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, дисертація Тартасюка Володимира Юрійовича на тему «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а її автор – Тартасюк Володимир Юрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

заступник директора
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Є. В. Білозьоров

Підпис керівника
ПРОВІДНИЙ ФАХІВЕЦЬ
ВІДДІЛУ ПЕРСОНАЛУ
В. А. ШЕЛЕСТИНСЬКИЙ